

РЕЦЕНЗИЯ

На дисертация за присъждане на научна степен „доктор“ по научно направление
2.1. Филология, Докторска програма „Литература на народите на Европа, Америка,
Африка, Азия и Австралия“ /История на славянските литератури/
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Факултет по славянски филологии, Катедра по Славянски литератури
на тема:

„ВОЙНИТЕ НА ХХ ВЕК – РОМАНОВИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ В СЛАВЯНСКИТЕ ЛИТЕРАТУРИ СЛЕД 1989 Г.“

на кандидата **Недялко Радостинов Желев**

1. Данни за кандидата

Недялко Радостинов Желев е завършил средно образователно училище в град Чирпан с разширено изучаване на английски и немски език, след което от 2011 до 2016 г. следва славистика в Софийския университет. През 2016 и 2017 г. е студент по програма „Еразъм +“ първо в Загребския, а след това в Люблянския университет, където придобива сертификати за владеење на хърватски и словенски език.

През 2016 г. се дипломира във Факултета по славянски филологии като магистър по специалностите „Славистика“ /сръбски, хърватски език и сръбска, хърватска и словенска литература/ и „Българистика“, като същевременно получава диплом и за втора специалност – Словенски език, теоретичен курс по словенски език, езикови реалии на Словения.

От 2019 г. е докторант по История на славянските литератури към Факултета по славянски филологии, като в периода 2020-2021 г. е докторант по програма „Еразъм+“ в Загребския университет. От 2014 до 2017 г. е бил сътрудник към Летния семинар за чуждестранни български и слависти на Факултета по славянски филологии на Софийския университет.

През 2024 г. е назначен за специалист „Кариерно развитие“ към ФСФ и от същата година преподава като хоноруван преподавател по „История на славянските литератури“ и „Славянски литератури“ към същия факултет на Софийския университет.

2. Данни за докторантурата

Недялко Желев е докторант към Катедрата по славянски филологии на Факултета по славянски филологии на Софийския университет за периода от 2019 г. до настоящия момент. Със заповед № РД-38-203 | 11.04.2025 на Ректора на Софийския университет е открита процедура по защитата на дисертацията му на тема: „Войните на ХХ век – романови интерпретации в славянските литератури след 1989 г.“. От направената проверка за оригиналността на дисертационния труд няма данни за нерегламентирано използване на чужди текстове и становището на научния ръководител доц. д-р Ани Бурова е, че няма признаци за плагиатство, което дава основания работата да бъде допусната до защита.

Със същата заповед на Ректора съм избрана за член на Научното жури за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ и съгласно правилника на Софийския университет съм определена за един от рецензентите на дисертацията на Недялко Желев.

3. Данни за дисертацията и автореферата

Дисертационният труд „Войните на XX век – романо-интерпретации в славянските литератури след 1989 г.“ е с обем 280 печатни страници (стандартни страници – 397). Работата е структурирана в четири глави, въведение, заключение и библиография. Библиографията е обширна, разделена е на художествена и научна и съдържа източници (общо 150 единици) на английски, немски език и няколко славянски езика. Авторефератът резюмира точно дисертационния труд и създава отлична представа за основните му постановки.

Обект на изследването е военната белетристика в славянските литератури, а основната цел е да се обобщи антропологичният и художественият опит от преживяването на войната, както и да се анализират сходните процеси и явления преди, по време и след Двете световни войни. В хода на анализа са привлечени множество произведения от славянските литератури, а като методология за своето научно изследване дисертантът е избрал тематичния подход. В работата специално внимание е отделено на повтарящи се явления, мотиви и образи в литературата след 1989 г. Тъй като разглежданият материал е много голям, при включването на двете Балкански, двете Световни войни и разпадането на Югославия, дисертационният труд е приносен на първо място със сравнението на големия корпус повествователни текстове, с което значително е обогатена областта на съвременната литературна компаративистика.

Във въведението дисертантът представя основните цели на изследването си, методологията и обхвата му. Авторът посочва, че изборът на тематичния подход е мотивиран от целта на изследването – да се анализира военната проза в търсене на отговори относно причините за интереса и избора на жанровете; изграждане на профил на авторите; опит за извеждане на положените цели в създаването на този тип литература. Във връзка с поставените задачи за сравнение на сходни процеси и явления в славянската проза за войната, в анализа са привлечени текстове от чешката, полската, българската и литературите на бивша Югославия. Текстовете са анализирани в съпоставителен план при използването на интердисциплинарен подход, съвместяващ изследователския опит на културологията, социологията, психоанализата.

За предмет на изследването са избрани изключително произведения, създадени след 1989 г. Специален е интересът към типовете повествователни модели, използвани в този тип литература. Обект на изследването са произведения, осмислящи и интерпретиращи войните на XX век, както и отношенията между автор-творба-действителност. Хипотезата на автора е, че новата военна проза, появяваща се след 1989 г., показва съществени отлики от предходната, особено в отказа от недвусмислените идеологически внушения, редуцирането на политическите функции и пр. Различните повествователни техники са представени чрез творчеството на постюгославските автори Вук Драшкович, Ивица Джикич, Емир Сулягич, Ясмина Тешанович, Ивана Симич Бодрожич, Славенка Дракулич, Горан Войнович, на полските Яцек Денел, Яцек Дукай и Олга Токарчук, чешките Яхим Топол, Бианка Белова, Патрик Оуржедник и др. Трудът анализира 24 романа

и макар да не се претендира за изчерпателност, дисертацията представя един много обхванат и добре систематизиран поглед върху съвременната военна проза.

Първата глава „Психология на войната“ има въвеждащ и теоретично обзорен характер. Поделена е на четири подглави, в които се разглеждат страха от смъртта и проявите на героизъм, разнообразните манипулативни стратегии на идеолозите на военните действия, агресивните практики. Тук дисертантът се позовава на множество изследвания на психоаналитици, културни антрополози и културолози, изследвали различни аспекти на въздействията на двете световни войни върху човешката личност. Интерпретациите на психологическите преживявания на войната, травматичния опит и траура целят да създадат основата, върху която по-късно да бъдат положени анализационните наблюдения върху конкретните художествени произведения.

Втората глава „Писането за войната“ е посветена на различните повествователни техники при описанието на войната и отново е с предимно теоретичен характер. В три подглави са представени личността и авторството (свидетели, журналисти и кореспонденти, лекари и милосърдни сестри, женска проза), основните характеристики на военните романи, както и техните функции и цели. Както заявява авторът, една от поставените задачи е да се представят трудностите при писането за войната, както и да се изгради своеобразен профил на пишещия, като същевременно се изведат основните тематични ядра в романовата проза (с.55).

Трета и четвърта глава представят същинската анализационна работа с прозата за войната.

Трета глава „Повествователни модели“ представя в пет подглави основните типове поетики: 1.) Историческо и епическо повествование; 2.) Историографизъм, дневниково и свидетелско повествование; 3.) Експериментално хроникьорство и алтернативна реалност; 4.) Детската гледна точка за война в прозата за израстването; 5.) Женската оптика за войната. Още с първите анализи в тази глава се вижда ясно тяхното успешно полагане в контекста на теоретизациите от предходната част на дисертацията. Авторът не се колебае да предоставя по-подробна информация за съдържанието на романовите произведения, което често съвременните литературоведи пропускат. Очевидно е обаче съзнанието на дисертанта, че по този начин по-добре се аргументират и хипотезите на самото проучване, което така, от една страна, обогатява критическия прием на чуждестранната проза, а, от друга, превръща се в своеобразен катализатор на преводната рецепция. В тази глава се затвърждава впечатлението за издържания научен стил и хубавия език на автора, което допълнително е изявено и в добрите преводи на поместените откъси от художествените произведения. От гледна точка на анализационните наблюдения тук е ценно както умението за интерпретация, така и представянето на богат художествен материал, непреведен все още в България. Освен Вук Драшкович, тук са романите и на постюгославянците Ивица Джикич, Емир Сулягич, Ясмينا Тешанович, Ратко Цветнич, както и на чешкия писател Патрик Оуржедник и полските му колеги Яцек Денел и Яцек Дукай. Допълнителен ценен момент в тази глава е проследяването на детския поглед към войната и фигурата на майката в тези гранични ситуации чрез романите на Яхим Топол, Ивана Симич Бодрожич и Горан Войнович. Продължението на тази подглава е женската гледна точка, представена чрез романите на Олга Токарчук, Славенка Дракулич, Бянка Белова.

Четвърта глава е посветена на „Тематичните доминанти в романите за войната“. Тук са представени митологизациите и демитологизациите на лидерския образ, различните манипулативни стратегии и цикличността на военните конфликти в историята и литературата. По-специално място е отделено на сравнението между военните повествователни модели преди и след 1989 г. с оглед на настъпилата промяна на поетиката. В анализа си на определени тематични комплекси Недялко Желев се връща към разглеждани в предходната глава произведения, но същевременно допълва и нови (например хърватските Юрица Павичич и Йосип Млакич), в това чисто и от съвременната българска литература (Захари Карабашлиев и Алек Попов), с което сравнителният литературоведски прочит придобива по-обхванат характер.

В Заключението на дисертацията са резюмирани основните постановки на изследването, като се повтаря и основната мотивация при избора на темата и обекта на анализа – да се установят причините и механизмите на военните конфликти, пътищата за реакция и справяне с травматичния опит, решаването на въпросите за отговорността и военните престъпления.

4. Научни приноси на дисертацията

Нека след краткия обзор на съдържанието на дисертацията преминем към достойнствата на изследователската работа.

Дисертацията на Недялко Желев „Войните на XX век – романо-интерпретации в славянските литератури след 1989 г.“ безспорно представлява оригинално научно изследване с ясно откритими достойнства. В контекста на съвременните дисертационни изследвания впечатлява не само интересът на дисертанта към тази актуална и сложна проблематика, което се среща и в други съвременни подобни трудове, но най-вече широкият спектър от проблеми и големият обем на анализирания материал. Трябва да се подчертае, че сравнението между двете световни войни и войните при разпадането на Югославската федерация предоставя богата палитра от възможности пред автора, от които той се възползва удачно. Тук виждаме показани разнообразни повествователни избори, гледни точки, оценки. Интересът към психологическите и социологическите анализи на военната реалност се оказва продуктивен за дисертацията, тъй като обогатява славянския и балканския опит със сравнителната перспектива на световния контекст. По този начин изследването, от една страна, задълбочава своя литературоведски профил, а от друга, в интердисциплинарен аспект, предоставя многобройни тематични, типологични и повествователни примери.

Важен принос на работата е предоставянето на разнообразни гледни точки по отношение на драматичните събития на войните. Както авторът посочва, налице са различни повествователни модели, разказвачески гласове и стратегии, чието многообразие се дължи на формирането им в нееднородна национална, културна социална среда, а и в зависимост от положените цели. Когато към това се добавят и различията, породени от поколенческите литературни избори, представата за военния наратив се задълбочава значително. По отношение на избора на произведенията, осведоменият читател би могъл да се запита за отсъствието в прочита на някои емблематични произведения за войната, появили се след 1989 г. Вероятно изследването би се обогатило с привличането или поне споменаването в него на автори като Добрица Чосич, Бора Чосич, Видосав Стеванович, Миленко Йергович, Драго Янчар, Дубравка Угрешич и др. От друга страна, нека повторим,

че в този си вид дисертационният труд е с действително много голям обем и чрез анализа на четените произведения авторът убедително успява да изпълни положените в изследването цели. Във връзка с това можем специално да изтъкнем сред приносните в дисертацията моменти включването в монографията на произведения, представени за пръв път пред българската аудитория. По този начин към яркото присъствие на вече познатите и утвърдени имена се прибавят и нови, чиято критическа рецепция би провокирала и преводния прием.

В тематичния спектър на изследването е важно включването на темата „Сребреница“, а заедно с нея на въпроса за геноцида и военните престъпления както от гледната точка на художествения разказ, така и на личното свидетелство. В контекста на конлагерния опит от времето на Болшевишкия терор, Холокоста и комунистическите лагери през Студената война включването на дебата за тези нови престъпления срещу човечеството и хуманността не само в историческите, политологическите, юридическите, културологичните и пр. изследвания, а и в литературоведските анализи има значима стойност. Така се припомня и една от основополагащите функции на словесността – да бъде гарант за съхраняването на паметта и неприкосновеността на живота, достойнството и правата на личността.

Друго важно достойнство на изследването е сравнението на произведения от няколко славянски и балкански литератури, с което дисертацията се нарежда сред приносните трудове в областта на сравнителното литературознание.

Въз основа на горепосочените качества можем с удовлетвореност да констатираме, че докторантът е изпълнил успешно положените в дисертацията цели и пред нас е приносен за славистиката и балканистиката монографичен труд.

5. Публикации и участие в научни форуми

След успешната защита на дипломната си работа под научното ръководство на проф. Людмил Димитров на тема „Хомоеротиката в словенския роман от края на ХХ и началото на ХХІ век“ (2018 г.) докторантът Недялко Желев има 10 участия в конференции, 6 статии в научни сборници, 2 статии в научни списания, участие в съставителството на научен сборник от вече традиционните за Факултета по славянски филологии „Славистични четения“, както и участие в 4 научни проекта. По темата на дисертацията си Недялко Желев има 4 публикации, с което формалните изисквания по защитата са изпълнени. Отново тук ще си позволя да подчертая приноса на разработките му за югославския геноцид в Босна и Херцеговина при последните войни. По тази тема е статията му „Сребреница в постюгославския романов свят“ (В: Литературните поредици – конструиране и деконструиране на канона. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2021, стр. 177–185.). От културологична и антропологична гледна точка е ценна и статията „Човекът във време на войни в южнославянските романи след 1989 г. – между индивидуалния избор и междупоколенческото повторение.“ (В: Полемики и избори. Т. 2. Литературознание, културна антропология. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2024, стр. 383–390). От публикациите и конференнтните изяви на докторанта от 2019 г. досега се вижда, че той активно се развива в областта на сравнителното литературознание и показва качества и усърдие в своята научна работа. Същевременно сред допълнителните достойнства на кандидата е умението му за работа в екип и успешните му педагогически прояви както като хонорирован преподавател, така и като сътрудник към Летния семинар за чуждестранни

български и слависти на Факултета по славянски филологии на Софийския университет за периода от 2014 до 2017 г.

6. Заключение

В заключение изразявам положителната си оценка за този приносен дисертационен труд; приносен не само от гледна точка на широкия обхват на анализиранияте художествени образци, но и на теоретичната му основа и многоспектърния мултидисциплинарен поглед. Смятам, че както дисертационното изследване, така и авторефератът, и приложените публикации и данни за научната дейност на докторанта показват качествата, отговарящи на законовите изисквания за развитието на академичния състав в Република България.

Въз основа на гореизложеното убедено препоръчвам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ по научно направление 2.1. Филология, Докторска програма „Литература на народите на Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия“ /История на славянските литератури/ на кандидата Недялко Радостинов Желев.

23.05.2025 г.

Доц. д-р Людмила Миндова

гр. София

/Институт за балканистика с Център по тракология
„Проф. Александър Фол“ – БАН/